

Zbigniew Grochowski

Jezus jako świadek w Ewangelii wg św. Jana

Verbum Vitae 27, 169-186

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JEZUS JAKO ŚWIADEK W EWANGELII WG ŚW. JANA

Jesus as a Witness in the Gospel of John

Abstract. Jesus is usually an *object* of someone's testimony in the Gospel of St. John, but there are a few texts speaking of Jesus as the One who gives or bears His testimony to something. Accepting as a criterion the occurrences of the terms μαρτυρέω („to bear testimony”) and μαρτυρία („testimony”) – the noun μάρτυς („witness”) does not occur in the Fourth Gospel – it is possible to distribute them into four categories: (1) Jesus “testifies about what he has seen and heard” (3:32-33), which means He reveals His Father to the world. (2) Jesus testifies about Himself (5:31.[36]; 8:13-14.17-18; [10,25]) – and He is supported in this by His Father – that He did nothing wrong healing a sick man at the Bethesda pool, even though it happened on the Sabbath (cf. 5:1-9); (3) Jesus “is testifying about the world that its deeds are evil” (7:7) seeing as – some Jews even wanted to kill Him (cf. 7:1.19.25.30.44); (4) Jesus testifies to the truth (18:37), which ultimately means the definitive revelation of God which Jesus brings to the world and with which He identifies Himself (cf. 14:6). Sentenced by Pilate, dying on the cross, Christ – in the most credible way – testified to love: This truth about God – obligating Jesus' disciples to also assume this attitude in their lives (cf. 13:14.34-35) – can be expressed by a principle: “no one has greater love than this – that one lays down his life for his friends” (15:13).

Keywords: Jesus' testimony, witness, truth, revelation of God, love, world, Jews, Jesus' brothers

Słowa kluczowe: świadectwo Jezusa, świadek, prawda, objawienie Boga, miłość, świat, Żydzi, bracia Jezusa

Rozpoczynając realizację zapowiedzianego w tytule tematu od poszukiwania w Czwartej Ewangelii rzeczownika $\mu\acute{\alpha}\rho\tau\upsilon\varsigma$ („świadek”), napotyka się pierwszą trudność: nie pojawia się to słowo w Ewangelii Janowej ani razu. Z pomocą powinien przyjść zatem przegląd wszystkich wystąpień powiązanych z nim terminów: $\mu\alpha\rho\tau\upsilon\rho\acute{\epsilon}\omega$ („być świadkiem”, „świadczyć”) i pochodzącego od niego słowa $\mu\alpha\rho\tau\upsilon\rho\acute{\iota}\alpha$ („świadectwo”)¹. Okazuje się jednak, że i w tym przypadku nie dysponujemy zbyt dużą liczbą tekstów, prezentujących Jezusa jako *podmiot* czynności „świadczenia/dawania świadectwa”. Jest bowiem faktem, że Jezus bardzo często stanowi raczej *przedmiot* czyjś świadectwa w Czwartej Ewangelii: świadczy o Nim Bóg Ojciec (5,32.37), Duch Pocieszyciel (15,26), Jan Chrzciciel (1,7.8.15.19.32.34; 3,26; 5,33), Pisma (5,39), uczniowie (15,27), tłum zebrany u grobu Łazarza (12,17), Samarytanka po ich wspólnym spotkaniu przy studni (4,39), czy wreszcie umiłowany uczeń, dający swoje świadectwo o Chrystusie ukrzyżowanym (19,35) i zmartwychwstałym (21,24). Świadczą o Jezusie także Jego własne czyny (5,36; 10,25). Jest w Ewangelii jeszcze mowa o „ich (Jezusa i Ojca?; całej Trójcy?, uczniów?) świadectwie” (3,11), o świadectwie ludzi o Janie Chrzcicielu (że nie jest on mesjaszem – 3,28). Ewangelia stwierdza także, że

¹ Przyglądając się procesowi słowotwórczemu terminów $\mu\alpha\rho\tau\upsilon\rho\acute{\epsilon}\omega$ i $\mu\alpha\rho\tau\upsilon\rho\acute{\iota}\alpha$, należy stwierdzić, iż temat rzeczownika $\mu\acute{\alpha}\rho\tau\upsilon\varsigma$, $\mu\acute{\alpha}\rho\tau\upsilon\rho\omicron\varsigma$ (czyli $\mu\alpha\rho\tau\upsilon\rho$) stanowi podstawę dla czasownika $\mu\alpha\rho\tau\upsilon\rho\acute{\epsilon}\omega$ (po dodaniu doń sufiksu werbalnego $-\acute{\epsilon}\omega$), natomiast rdzeń $\mu\alpha\rho\tau\upsilon\rho\acute{\epsilon}\omega$ (czyli, podobnie $\mu\alpha\rho\tau\upsilon\rho$), uzupełniony o sufiks nominalny $-\acute{\iota}\alpha$, wskazujący na czynność i efekt czynności, przyczyni się do powstania rzeczownika $\mu\alpha\rho\tau\upsilon\rho\acute{\iota}\alpha$; por. Romizi, *Greco antico*, 785; Thayer, *A Greek-English Lexicon of the New Testament*, §§ 4092-4093; Danker – Krug, *The Concise Greek-English Lexicon of the New Testament*, §§ 4092-4093; Rocci, *Vocabolario greco-italiano*, 1183-1184. Terminy te są charakterystyczne dla Ewangelii Janowej, o czym świadczy ich statystyka: $\mu\alpha\rho\tau\upsilon\rho\acute{\epsilon}\omega$ – Mt 1x, Mk 0x, Łk 1x, J 33x (!); $\mu\alpha\rho\tau\upsilon\rho\acute{\iota}\alpha$ – Mt 0x, Mk 3x, Łk 1x, J 14x (!); por. Wróbel, *Synagoga a rodzący się Kościół*, 136 i przyp. 331 oraz Morgenthaler, *Statistik des neutestamentlichen Wortschatzes*, 118 (na który polski autor się powołuje).

Jezus nie potrzebował niczyjego świadectwa o człowieku (2,25). W końcu, czasownik μαρτυρέω występuje kilkakrotnie w znaczeniu pospolitego „stwierdzenia czegoś”, „zwykłej deklaracji” – również na ustach Jezusa (4,44; 13,21; 18,23).

Interesować nas będą jedynie te fragmenty, w których Chrystus objawia się rzeczywiście jako „świadek” (= Jezus jest podmiotem świadectwa): 3,32-33; 5,31; 7,7; 8,13-14.17-18; 18,37. Nie sposób jednak pominąć tych wersetów, które wspominają czyny Jezusa jako dające (o Nim) świadectwo: w końcu to sam Jezus jest sprawcą własnych dzieł/czynów, a więc i one pośrednio sprawiają, że Chrystus występuje w Ewangelii jako świadek (5,36; 10,25).

1. JEZUS ŚWIADCZY O TYM, CO WIDZIAŁ I SŁYSZAŁ (3,32-33) – OBJAWIENIE OJCA

Słowa ukazujące po raz pierwszy Jezusa jako świadka w Czwartej Ewangelii pojawiają się w perykopie 3,22-36, zestawiającej ze sobą postaci Jana Chrzciciela i Jezusa Chrystusa. Poprzedzona jest ona narracją przedstawiającą spotkanie Jezusa z Nikodemem (3,1-21), po niej zaś następuje opowiadanie, prezentujące spotkanie Jezusa z Samarytanką przy studni (4,1-42). Podział na tak określone perykopy nie jest jednak jednoznaczny. Podczas gdy jedni egzegeci (np. Talbert) przesuwają granicę interesującego nas tekstu nieco dalej, traktując przybycie Jezusa do Judei (3,22) i opuszczenie jej granic (4,3) jako inkluzję², inni „wchodzą w głąb” perykopy i dzielą ją na dwie części, odseparowując 3,22-30 od 3,31-36³ i dostrzegając w tym drugim fragmencie już nie tyle słowa Jana Chrzciciela, co samego Ewangelisty, komentującego myśl Jezusa wyrażo-

² Por. Mędała, *Ewangelia według świętego Jana*, I, 436.

³ Por. Mędała, *Ewangelia według świętego Jana*, I, 434-435. Autor wymienia Schnackenburga, van den Bussche i Browna jako podzielających ten pogląd.

ną uprzednio w dialogu z Nikodemem⁴. Rzeczywiście, nie-trudno jest zauważyć związki treściowe idei wyrażonych w 3,31-36 z zagadnieniami obecnymi w nocnej rozmowie Jezusa z owym zaintrygowanym Jego osobą faryzeuszem.

Wyróżnić można następujące, wspólne tym tekstom myśli:

- 1) świadczenie Jezusa (i Ojca..) o tym, co widział (3,11.32);
- 2) brak przyjęcia świadectwa Jezusa (3,11.32);
- 3) przemawianie po ziemsku i o sprawach niebieskich (3,12.31);
- 4) pochodzenie Jezusa/Syna Człowieczego z nieba/z wysoka/od Boga (3,13.31.34);
- 5) wiara w Jezusa / Syna Człowieczego daje życie wieczne (3,14-18a.36a);
- 6) niewiara w Syna Bożego/Człowieczego i brak posłuszeństwa Jemu skutkuje potępieniem (3,18b)/gniewem Bożym (3,36b);
- 7) wspomnienie osób Boga Ojca i Ducha Świętego (3,2.5.6.8.16.17.21.33-36).

Pewną nowością obecną w 3,31-36 w stosunku do pierwszej połowy trzeciego rozdziału Ewangelii jest idea „przyjęcia tego świadectwa”, co staje się „potwierdzeniem prawdomówności Boga: Ten bowiem, kogo Bóg posłał, mówi słowa Boże” (3,33-34). Nie wszyscy zatem odrzucają świadectwo Jezusowe; niektórzy ludzie wykażą swoją otwartość na nie i gotowość na potwierdzenie (deklaracją słowną i zapewne życiem), że Bóg jest godzien zaufania, gdyż/że jest prawdomówny.

O czym świadczy Jezus? W świetle wybrzmiałych dotychczas słów nie jest łatwo w pierwszej chwili powiedzieć, jaki jest przedmiot świadectwa Jezusa. W 3,32 jest ogólnie powiedziane, że Jezus „świadczy o tym, co

⁴ Por. Stachowiak, *Ewangelia według św. Jana*, 170-171 oraz komentarz do J 3,31-36 w Biblii paulistów (Częstochowa 2009) 2337-2338. Przeciwnego zdania są Wikenhauser i Panimolle, cytowani przez Mędałę (patrz wyżej, s. 434). Keener (*The Gospel of John*, 581) podkreślając odrębność 3,31-36 od 3,22-30 oraz uwypuklając jego znaczenie treściowe, nazywa interesujący nas fragment 3,31-36 mianem “consummate Johannine Christology”.

widział i słyszał”. Jako że jednocześnie jest w kontekście mowa o Bogu Ojcu (iż posłał swego Syna, iż Go miłuje i wszystko oddał w Jego ręce – 3,34-35), można pokusić się o stwierdzenie, że Jezus świadczy w tym momencie właśnie o swoim Ojcu⁵. Syn świadczy o tym wszystkim, co usłyszał (od swego Ojca) i jak widział (Go działającego). Zgodnie zresztą z końcowymi słowami Prologu Ewangelii: „Jednorodzony Bóg, który jest w łonie Ojca, o Nim pouczył” (1,18)⁶. Analogicznie do działania Bożego, również świadectwo Jezusa wyrażać się będzie zarówno poprzez Jego słowa, jak i w dokonanych dziełach (*verba et facta*). W pewnym miejscu czytamy u św. Jana: „Ojciec mój działa aż do tej chwili i Ja działałem(...) Syn nie mógłby niczego czynić sam od siebie, gdyby nie widział Ojca czyniącego. Albowiem to samo, co On czyni, podobnie i Syn czyni” (5,17.19). Świadectwo Jezusa objawia nam zatem Ojca, którego Syn uprzednio widział i słyszał⁷.

2. JEZUS ŚWIADCZY O SOBIE SAMYM (5,31.[36]; 8,13-14.17-18; [10,25])

Słowa z Ewangelii podsumowujące poprzedni paragraf (por. 5,17.19) stanowią jednocześnie wprowadzenie do niniejszego punktu, dzięki czemu zauważa się ciągłość tematyczną związaną ze świadectwem Jezusa. Tym razem jednak dotyczyć ono będzie Chrystusa jako (nie tylko pod-

⁵ Por. Oniszczyk, *La Passione del Signore*, 103: “testimonianza di Gesù, come «colui che viene dall’alto» per rivelare il Padre” (słowa egzegety w kontekście 3,31b-33 i 18,37).

⁶ Por. Marzotto, *L’unità degli domini Nel Vangelo di Giovanni*, 189, przyp. 61: także ten autor zestawia ze sobą 1,18 i 3,32.

⁷ Dodd, konkludując rozdział zatytułowany „Knowledge of God”, stwierdza: „For John this experience is made possible through the recognition of Christ as the revelation of God” (*The Interpretation of the Fourth Gospel*, 169). Por. także Schnackenburg, *Il vangelo di Giovanni*, 550: “L’intero processo della rivelazione, che dall’intima comunione del Figlio con il Padre ... promana e giunge alla comunicazione della conoscenza salvifica agli uomini per mezzo del Figlio mandato nel mondo”.

miotu, lecz również jednocześnie) *przedmiotu* świadectwa. Nie będzie się zatem ono odnosiło bezpośrednio do Ojca, choć oczywiście nie zabraknie w nim przywoływania osoby Boga.

Uzdrowienie chorego przy sadzawce Betesda (5,1-9b), które stanie się punktem wyjścia dla Jezusowego świadectwa o sobie samym, wywołało natychmiastowy sprzeciw Żydów, gdyż znak ten został dokonany w szabat (5,9c-16). Skutkiem tej kontrowersji jest mowa Jezusa o „dziele Syna” (5,19-47), do której nawiązują także późniejsze fragmenty Ewangelii (por. m.in. 7,21-24, czy zwłaszcza 8,13-30). Jezus przeprowadza swą apologię odwołując się do działania Boga, a jego przejawem jest m.in. nieustanne dawanie i podtrzymywanie życia: Jezus, jako Syn Boży, nie może więc czynić inaczej. Żydzi wierzyli, że chociaż JHWH odpoczywa w szabat, to jednak nigdy nie przestaje udzielać życia stworzeniu: gdyby przerwał swoje działanie, ono przestałoby istnieć. Tak, jak to było w zwyczaju żydowskim, gdzie synowie kontynuowali nieraz pracę zawodową swych ojców (warto przywołać postaci Jakuba i Jana – rybaków, podobnie jak Zebedeusz), tak też Jezus, Syn Boży, czyni dokładnie to, co widzi u swego Ojca (5,19)⁸, a uzdrowienie jest pewną formą „przywrócenia życia” choremu człowiekowi. Wprawdzie już z 3,31-36 wiemy, że misja, którą Syn otrzymał od Ojca, polega na „udzielaniu życia” tym, którzy w Niego uwierzą, to jednak owa prawda – tym razem wyraźnie osadzona w swej eschatologicznej perspektywie – powraca w tej części Ewangelii, mówiącej o zmartwychwstaniu umarłych (5,21.24-29)⁹.

Pojawia się zarzut wobec Jezusa, że On sam wydaje o sobie świadectwo, w związku z czym nie jest ono prawdziwe (8,13). Faryzeusze powołują się na zasadę prawną, głoszącą, że nikt nie może być świadkiem we własnej

⁸ Por. Okure, „Ewangelia według św. Jana”, 1332-1333.

⁹ Por. Perkins, „Ewangelia”, 1135.

sprawie¹⁰. Jezus potwierdza znajomość tej reguły (5,31), ale dodaje: „nawet jeśli Ja sam o sobie daję świadectwo, to świadectwo moje jest prawdziwe, bo wiem, skąd przyszedłem i dokąd idę” (8,14). W rzeczywistości bowiem nie jest On pozostawiony sam sobie w toczącym się sporze: zaświadczył o Jezusie Jan Chrzciciel (5,32[?]-33,35), świadczą dzieła Jezusa, większe od świadectwa Janowego (5,36), świadczy wreszcie sam Ojciec o swoim Synu: czy to „bezpośrednio” (5,32^o.37; 8,18; por. np. 12,28-30), czy przez Pisma Święte (5,39.46-47). Dlatego konkluzją tego wyводу mogą być słowa Jezusa: „Ten, który Mnie posłał, jest ze Mną; nie pozostawił Mnie samego, bo Ja zawsze czynię to, co się Jemu podoba” (8,29)¹¹.

Dostrzega się w argumentacji Jezusa zastosowanie *gradacji*, zmierzającej od zarzutu o brak wiarygodności Jego świadectwa do pełnego potwierdzenia jego prawdziwości¹². Schematycznie przedstawia się ona następująco:

¹⁰ Pwt 19,15 powiada, że żadna sprawa nie może zostać rozstrzygnięta w oparciu o zeznanie jednego świadka, zaś *m. Ketub* 2,9 cytuje regułę prawną, że nikt nie może świadczyć na własną korzyść; Perkins, „Ewangelia”, 1136. Keener, *The Gospel of John*, 655-656, przyp. 191, poszerza listę źródeł o następujące teksty: „Num 35:30; Deut 17:6; 19:15. It continued in widespread use (Josephus *Life* 256; *Ant.* 4.219; *b. Sanh.* 37b; *p. Git.* 4:1,§2; cf. *m. Roš Haš.* 1:7; 2:6) (...). Early Christians also employed this rule; see. 2 Cor 13:1; 1 Tim 5:19; Matt 18:16”.

¹¹ Pojawiła się wątpliwość w zinterpretowaniu 5,32: św. Jan Chryzostom w ἄλλος ἐστὶν ὁ μαρτυρῶν postrzegal Jana Chrzciciela jako dającego świadectwo o Jezusie (por. 5,33!), a np. św. Cyprian interpretuje tę postać jako Boga Ojca (por. 5,34; 8,17-18); por. Brown, *John*, I, 224. Zaskakująco widzi tu świadectwo umiłowanego ucznia Charlesworth (*The Beloved Disciple*, 272).

¹² Jeśli nie będzie nadużyciem, to być może warto podać tu jedną z definicji figury retorycznej zwanej *amplificatio per incrementum*, niewykluczone że obecnej właśnie w niniejszym opisie sporu Jezusa z faryzeuszami: „*Amplificatio* jest stopniowym rozwijaniem (wzrostem, *Steigerung*) – opartej na zdarzeniach – podstawy, za pomocą środków artystycznych i w interesie czyjejs strony” (Lausberg, *Retoryka literacka*, 152 [§ 259]). W dalszej części tego monumentalnego podręcznika retoryki zestawione są ze sobą *amplificatio* i *argumentatio*, jakże niezbędne w „dowodzeniu” (por. Lausberg, *Retoryka literacka*, 244 [§ 400])

zarzut faryzeuszy („Jezus świadczy sam o sobie, więc świadectwo Jego nie jest prawdziwe” – 8,13) → „częściowe” potwierdzenie tej tezy przez Jezusa („gdybym sam świadczył o sobie, rzeczywiście nie byłoby ono prawdziwe” – 5,31) → prowokacyjne stwierdzenie Jezusa („nawet jeśli sam wydaję o sobie świadectwo, to ono [jednak] jest prawdziwe” – 8,14) → przywołanie zasady, o której mówi Prawo („także w waszym Prawie jest napisane, że świadectwo dwóch ludzi jest prawdziwe” – 8,17) → wskazanie na Kogoś Drugiego, kto wraz z Jezusem świadczy o Nim („Ja nie jestem sam, lecz Ja i Ten, który Mnie posłał” – 8,16) → definitywna, uroczysta deklaracja Jezusa, potwierdzająca prawdziwość Jego świadectwa („Oto Ja sam wydaję świadectwo o sobie samym oraz świadczy o Mnie Ojciec, który Mnie posłał” – 8,18). Tak oto, choć nie jest przedmiotem niniejszego studium realizacja tematu „Ojciec jako świadek”, konieczne było przywołanie osoby Boga Ojca i Jego świadectwa celem uwiarygodnienia świadectwa Jezusa. O Synu świadczą Jego czyny (polecone Mu przez Ojca do wykonania – 5,36); świadczy także sam Ojciec, potwierdzając prawdziwość świadectwa Jezusa.

3. JEZUS ŚWIADCZY O ŚWIECIE, ŻE ZŁE SĄ JEGO UCZYNKI (7,7)

Tekst Ewangelii, do którego nawiązuje tytuł niniejszego punktu, wpisuje się między rozdziały 5. i 8. dzieła Janowego, przeanalizowane powyżej. Także tu będzie

– a przecież kontrowersja Jezusa z faryzeuszami przybiera w 5,1-47 charakter procesu sądowego. Bez trudu dostrzega się tu: wydarzenie wiodące do sporu (5,1-9b), oskarżenie (5,9c-16), dodatkowe oskarżenie i zamierzona sankcja (5,18) oraz odpowiedź oskarżonego (5,17.19-47), która obejmuje: racje usprawiedliwiające sankcję (5,17-30), wezwanie świadków (5,31-40) i przekształcenie obrony w oskarżenie (5,41-47); por. Asiedu-Peprah, *Johannine Sabbath Conflicts as Juridical Controversy*, 24-29, cyt. za Mędała, *Ewangelia według świętego Jana*, I, 495. Niewiele różni się w podziale i opisie perykopy 5,1-47 polski autor: Górka, *Inicjacja w życie wieczne w Ewangelii św. Jana*, 101.

miało miejsce nawiązanie wprost do uzdrowienia przy sadzawce Betesda¹³. Skutkiem tego będzie dalszy ciąg kontrowersji między Jezusem a Żydami¹⁴, jak również rozłamy powstające w łonie wspólnoty samych Żydów, dyskutujących między sobą na temat słów i czynów Jezusa oraz Jego pochodzenia¹⁵. Jezus, broniąc słuszności uzdrowienia chromego przy sadzawce (nawet w szabat!), odwołuje się do jednej z technik argumentacji, polegającej na porównaniu przypadku o mniejszej materii („lżejszego”) do tego o materii większej („cięższego”). Jej celem jest wykazanie zasadności czyjegoś działania¹⁶.

¹³ Por. słowa Jezusa, przywołujące wydarzenie z 5,1-9b: „dokonałem tylko jednego czynu, a wszyscy jesteście zdziwieni” (7,21).

¹⁴ Por. krytyczne ich słowa, powątpiewające o Jezusie („W jaki sposób zna On Pisma, skoro się nie uczył?” – 7,15; „Jesteś opętany przez złego ducha! Któż usiłuje Cię zabić?” – 7,20; „Rzekli Żydzi do siebie: «Dokąd to zamierza pójść, że Go nie będziemy mogli znaleźć? Czyżby miał zamiar udać się do Żydów rozproszonych wśród Greków i uczyć Greków?»” – 7,35), a także próby użycia wobec Niego nawet siły fizycznej („Zamierzali więc Go pojmać, jednakże nikt nie podniósł na Niego ręki, ponieważ godzina Jego jeszcze nie nadeszła” – 7,30; „Niektórzy chcieli Go nawet pojmać, lecz nikt nie odważył się podnieść na Niego ręki” – 7,44).

¹⁵ Por. „Jedni mówili: «Jest dobry». Inni zaś mówili: «Nie, przeciwnie – zwodzi tłumy»” – 7,12b; „Czyżby zwierzchnicy naprawdę się przekonali, że On jest Mesjaszem? Przecież my wiemy, skąd On pochodzi, natomiast gdy Mesjasz przyjdzie, nikt nie będzie wiedział, skąd jest” – 7,26b-27; „Natomiast wielu spośród tłumu uwierzyło w Niego i mówili: «Czyż Mesjasz, kiedy przyjdzie, uczyni więcej znaków, niż On uczynił?»” – 7,31; „A wśród słuchających Go tłumów odezwały się głosy: «Ten prawdziwie jest prorokiem». Inni mówili: «To jest Mesjasz». «Ale – mówili drudzy – czyż Mesjasz przyjdzie z Galilei? Czyż Pismo nie mówi, że Mesjasz będzie pochodził z potomstwa Dawidowego i z miasteczka Betlejem?» I powstało w tłumie rozdwojenie z Jego powodu” – 7,40-43.

¹⁶ Mowa o tzw. *Qal wehomer* (dosł. „lekki i ciężki”), ewidentnie obecny w 7,23: „Jeżeli człowiek może przyjmować obrzezanie nawet w szabat, aby nie przekroczono Prawa Mojżeszowego, to dlaczego złościcie się na Mnie, że w szabat uzdrowiłem całego człowieka?”. O metodzie pisze Dodd (*The Interpretation of the Fourth Gospel*, 79, przyp. 1): “[this] is one of the thirteen rabbinic methods of interpretation, which

Jedną z cech charakterystycznych rozdziału 7 Ewangelii jest zestawienie ze sobą takich pojęć, jak „świat”, „Żydzi” i „bracia” (Jezusa). Termin κόσμος („świat”) ma dość często negatywne zabarwienie w Czwartej Ewangelii¹⁷, choć nie brakuje mu oczywiście także neutralnych¹⁸, czy nawet pozytywnych konotacji¹⁹. Również Ἰουδαῖοι („Żydzi”) ukazani są zazwyczaj w złym świetle w Ewangelii; nie zawsze oznaczają oni (cały) naród żydowski: często desygnatem tej nazwy są raczej przywódcy religijni Ludu Pierwszego Przymierza, nieprzyjaźni Jezusowi²⁰. I wreszcie ἀδελφοί („bracia [Jezusa]”), którzy wspomniani są jeszcze w 2,12 (jako wyruszający do Kafarnaum po – jak się wydaje – byciu świadkami pierwszego znaku Jezusa w Kanie Galilejskiej [2,1-11])²¹ – także oni spotykają się z krytyką Jezusa („was świat nie może nienawidzić, ale Mnie nienawidzi” – 7,7a), potwierdzoną komentarzem Ewangelisty („bo nawet Jego bracia nie wierzyli w Niego” – 7,5). Rzeczywiście, początek rozdziału 7. Ewangelii ukazuje ich działanie jako niekorzystne względem Jezusa

may take the form either of an inference *a minori ad majus* or a *majori ad minus*. Here it is the former”. Egzegeta, na stronach 78-79 swego dzieła, komentuje przykład z Ewangelii Jana 7,22-24.

¹⁷ Por. 1,10c; 7,7; 8,23; 9,39; 12,31; 14,17.22.27.30; 16,8.11.20.33; 17,9.14.16.25.

¹⁸ Por. 1,9.10a; 3,19; 6,14; 7,4; 8,26; 10,36; 11,9.27; 12,25; 13,1; 14,19.31; 16,21.28; 17,5.11.13.15.18.21.23.24; 18,20.36.37; 21,25.

¹⁹ Por. 1,10b.29; 3,16.17; 4,42; 6,33.51; 8,12; 9,5; 12,19.46.47; 15,18.19; 17,6. Zob. Oniszczyk, *La Passione del Signore*, 60, przyp. 24.

²⁰ Por. 1,19; 2,18.20; 5,10.15.16.18; 7,1.11.13.15.35; 8,22.31.48.52.57; 9,18.22; 10,24.31.33; 11,8; 13,33; 18,[3b].12.14.31.36.38; 19,7.12.14.31.38; 20,19. Zob. komentarz z Biblii poznańskiej (1994) do J 7,11-17 (“Starszyzna wrogo nastawiona do Jezusa [Judejczycy], zamierzając Go zabić...”); Beutler, “The Identity of the «Jews» for the Readers of John”, 230; Wróbel, *Antyjudajizm a Ewangelia według św. Jana*, 172.

²¹ Pozostali ἀδελφοί, o których mowa w Czwartej Ewangelii, to albo bracia konkretnych osób (Szymona Piotra [Andrzej], Marty i Marii z Betanii [Lazarz]), albo określenie uczniów Jezusa (por. 20,17-18; 21,23), „zaadoptowanych” do Bożej Rodziny z wysokości krzyża (por. 19,25-27).

(por. 7,1-10)²². Tak oto nawet bracia Jezusa zostają utożsamieni ze „światem”²³, stając obok „Żydów” w relacji wrogiej względem Jezusa²⁴.

A dlaczego świat tak nienawidzi Jezusa? „Bo On świadczy, iż złe są jego uczynki” (7,7). To jest kolejny przedmiot świadectwa Jezusa: oprócz świadczenia o Ojcu („o tym, co widział i słyszał” – 3,32-33) i o sobie samym (za pomocą swoich własnych czynów, dokonanych sprawiedliwie i zgodnie z Prawem – 5,31.[36]; 8,13-14.17-18; [10,25]), teraz Jezus wykazuje niegodziwość postępowania świata, reprezentowanego tu przez „Żydów”, rozentuzjasmowany tłum, a nawet przez swoich własnych braci. Oni nie tylko powątpiewają o Jezusie, podważając Jego autorytet i wiarygodność, ale nawet chcą Go zabić (7,1.19.25.30.44). To, co potem będzie zadaniem Parakleta (16,8), czyni już teraz Jezus: przekonuje świat o grzechu – że „złe są jego uczynki”. Nie ma ten akt na celu podkreślanie negatywnego aspektu winy człowieka oraz

²² Wydaje się, że motywem namawiania Jezusa, by udał się do Jerozolimy na Święto Namiotów było pragnienie Jego braci, aby nie tylko uczniowie, ale i całe Święte Miasto ujrzało niezwykle czyny Jezusa (por. 7,3), dzięki czemu także oni sami mogliby cieszyć się popularnością wśród ludu: „Gdyby Jezus postąpił tak, jak oni chcieli, mieliby udział w Jego chwale. Ten typ postawy występuje często w rodzinach” (Okure, „Ewangelia według św. Jana”, 1337).

²³ „«Świat» (κόσμος) ma w czwartej Ewangelii znaczenie negatywne ... a w kontekście w. 4 jest to sfera właściwa krewnym Jezusa, dlatego też «świat» przyjmuje ich jako «swoich»” (Stachowiak, *Ewangelia według św. Jana*, 225). Dla kontrastu, o swych uczniach mówi później Jezus: „Jeżeli was świat nienawidzi, wiedźcie, że Mnie pierwej znienawidził. Gdybyście byli ze świata, świat by was kochał jako swoją własność. Ale ponieważ nie jesteście ze świata, bo Ja was wybrałem sobie ze świata, dlatego was świat nienawidzi” (15,18-19; por. 17,14). Stąd zrozumiałe jest, że ci, którzy uwierzyli w Jezusa i poszli za Nim, „zajęli” potem miejsce „braci” u boku Jezusa.

²⁴ „Świat” i „Żydów” postrzegają razem, m. in., Mateos – Barreto (*Il Vangelo di Giovanni*, 340): „... si applica al «mondo», ai dirigenti giudei”; Brown (*John*, I, 306): “In VII 1 we heard of the hate of the Judean Jews for Jesus; here it is the world that hates Jesus” (komentarz do 7,7).

wprowadzanie go w rozpacz z powodu niedoskonałości moralnej, lecz doprowadzenie do prawdy, która przynosi wyzwolenie (8,32).

Ta ostatnia myśl prowadzi nasz wywód do kolejnego punktu niniejszego artykułu.

4. JEZUS DAJE ŚWIADECTWO PRAWDZIE (18,37)

Uwieńczeniem tematu „Jezus jako świadek” jest scena, w której Chrystus staje twarzą w twarz z prokuratorem rzymskim. Wobec pytań Pilata „czy Ty jesteś Królem Żydowskim? ... Coś uczynił? ... A więc jesteś Królem?” (18,33.35.37a), mających na celu dociekanie w sprawie ziemskiego wymiaru tożsamości Jezusa, Chrystus – odpowiadając – przenosi swego interlokutora na zupełnie inny poziom: „Królestwo moje nie jest z tego świata. Gdyby królestwo moje było z tego świata, słudzy moi bili by się, abym nie został wydany Żydom. Teraz zaś królestwo moje nie jest stąd” (18,36). Poprzedza zaś tę wypowiedź pełnymi odwagi słowami, zapowiadającymi faktyczny przebieg ich jedyne go w swoim rodzaju dialogu: to nie Pilat będzie przesłuchiwał Jezusa, ale tak naprawdę on sam staje wobec Sędziego całego świata²⁵. Z takim oto autorytetem przemawia dalej Jezus: „Tak, jestem królem. Ja się na to narodziłem i na to przyszedłem na świat, aby dać świadectwo prawdzie. Każdy, kto jest z prawdy, słucha mojego głosu” (18,37). W tym – ostatnim w całej Ewangelii – miejscu, mówiącym o świadectwie Jezusa, przypieczętowany zostaje przedmiot Jego μαρτυρεῖν: dać świadectwo prawdzie.

Przywołując owoc badań I. de la Potterie²⁶, należy podkreślić, że ἀλήθεια, o której jest tu mowa, nie może być pojmowana na sposób czysto rzymski lub grecki, lecz

²⁵ Por. 3,18; 8,16; 12,48, a zwłaszcza 5,22: „Ojciec bowiem nie sądzi nikogo, lecz cały sąd przekazał Synowi”.

²⁶ Por. *Aletheia*. La notion johannique de vérité et ses antécédents historiques.

powinna być interpretowana w duchu biblijnym. Grecka filozofia (zwłaszcza Platon) mówiła o „prawdzie” jako najwyższej sferze rzeczywistości, bycie najwyższym, rzeczywistości Bożej i wiecznej, absolutnej²⁷. Rzymianie traktowali *veritas* jako dokładne przedstawienie zdarzeń²⁸. Natomiast według kryteriów biblijnych – zwłaszcza w nurcie tradycji apokaliptycznych i sapiencjalnych – „prawda” (אמת) jest synonimem tajemnicy i mądrości; nie jest więc bytem/istnieniem rzeczy, lecz odsłonięciem, objawieniem tajemnic Bożych. Na tym tle „prawda” u Jana oznacza definitywne objawienie Boga, które Jezus przynosi i które jednocześnie z Nim się utożsamia (por. 14,6)²⁹.

Nie jest to jednak dawanie świadectwa o „prawdzie” mającej charakter tylko „teoretyczny”. W nawiązaniu do idei „wierności” Boga swemu Przymierzu³⁰, można stwierdzić, iż – choć objawienie Bożej prawdy prowadzi do przeprowadzenia sądu nad światem³¹ – jest to ostatecznie Prawda mająca na celu wyzwolenie człowieka³² i jego

²⁷ Por. Mędała, *Ewangelia według świętego Jana*, II, 219.

²⁸ Por. Keener, *The Gospel of John*, 1113: “accurate, factual representation of events”. Autor powołuje się na: Cicero, *De inventione thetorica*, 2.53.161.

²⁹ Por. Mędała, *Ewangelia według świętego Jana*, II, 219. Zob. także Stachowiak, *Ewangelia według św. Jana*, 364 oraz komentarz w Biblii poznańskiej do 18,37, s. 280: „[misja Jezusa] polega na dawaniu świadectwa prawdzie, czyli nauczaniu ludzi o prawdziwym Bogu”.

³⁰ Dostrzega tę myśl w 18,37: Keener, *The Gospel of John*, 1113, i przywołuje słowa wybrzmiałe na Synaju podczas objawienia się Boga celem zawarcia Przymierza z Mojżeszem i ze swym ludem: „Przeszedł Pan przed jego oczyma i wołał: «Jahwe, Jahwe, Bóg miłosierny i litościwy, cierpliwy, bogaty w łaskę i wierność [אמת]»” (Wj 34,6). Rzeczywiście, możliwe jest rozumienie rzeczownika אמת jako „prawda” oraz „wierność”; por. Koehler – Baumgartner – Stamm, *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu*, I, 67.

³¹ Brown, *John*, II, 854: „the revelation of truth has the effect of judgment” (komentarz do 18,37).

³² Dodd, *The Interpretation of the Fourth Gospel*, 436: “this liberating word of ἀλήθεια is the word of God Himself: indeed, His word is ἀλήθεια (17,17) (...) [also] Christ is Himself ἀλήθεια (14,6), as He is the Word”.

definitywne zbawienie³³. Dokonuje się ono poprzez mękę i śmierć Chrystusa oraz chwalebne zmartwychwstanie. Dlatego dzieło Jezusa, dokonane na krzyżu, a do którego zaprowadzi Go m. in. wyrok Piłata, stanie się okazją, by dać świadectwo prawdzie o wierności Boga swemu Przyrzeczeniu miłości³⁴. Śmierć na krzyżu stanie się jednocześnie „podsumowaniem” i punktem kulminacyjnym świadectwa całego życia Jezusa³⁵.

5. ZAMIAST ZAKOŃCZENIA

Trudno jest w tym momencie nie dostrzec inkluzji niniejszego opracowania: Jezus, który na początku swej publicznej działalności, „zaświadczył o tym, co widział i słyszał” (3,32a), u kresu swej misji, na chwilę przed chwalebną śmiercią na krzyżu, „daje świadectwo prawdzie” (18,37). W obu tych przypadkach objawia On światu swego Ojca³⁶. Tak samo jednak, jak w kontekście rozmowy z Nikodemem, gdzie zostało powiedziane, iż nie wszyscy przyjmują świadectwo Jezusa (3,32b), tak też dzieje się podczas procesu rzymskiego: Pilat, swym pytaniem „a cóż to jest prawda?” (18,38a) wykazuje, że nie jest zdolny

³³ Schnackenburg, *Il vangelo di Giovanni. Parte terza*, 397-398: “il testimone celeste ... rivela agli uomini questa conoscenza come «verità» portatrice di salvezza. Tutta la sua opera rende testimonianza a Dio, che si rivolge con amore al mondo e vuole la salvezza degli uomini (cfr. 3,16s.)”.

³⁴ Mateos – Barreto, *Il Vangelo di Giovanni*, 724: “La testimonianza di Gesù si concentrerà nella sua morte in croce” (komentarz do 18,37).

³⁵ Brown, *John*, I, 854: “Jesus’ death will be the supreme testimony”; Mateos – Barreto, *Il Vangelo di Giovanni*, 729: “sarà la sua morte in croce a riassumere e far culminare tutta la testimonianza della sua vita. Essa sarà la sua opera più grande, che darà la massima testimonianza (5,36)”; Dodd, *La tradizione storica*, 360: “ἐπιπέσει τοῦ χριστοῦ (...) comprendevano le sue sofferenze”.

³⁶ Związek istniejący między 3,32-33 i 18,37 zauważają m. in. tacy egzegeci, jak Schnackenburg (*Il vangelo di Giovanni*, III, 397) czy Oniszczyk (*La Passione del Signore*, 103).

do słuchania i odrzuca Jezusowe μαρτυρεῖν τῇ ἀληθείᾳ³⁷. Istnieje jednak także aspekt pozytywny, optymistyczny tej sceny: jako że na początku Ewangelii była również mowa o ludziach, którzy przyjmą świadectwo Jezusa (3,33; por. 1,12), tak też w tej finalnej odsłonie znajdują się przed krzyżem osoby, które do ostatniej chwili życia Chrystusa będą trwałe przy swoim Mistrzu, wsłuchane w Jego słowa (por. 19,25-27). Jak owce, które znają głos swego Pasterza i idą za Nim (10,4,14) – dokądkolwiek pójdzie (Ap 14,4) – tak też poszli za Jezusem Jego uczniowie (i [zwłaszcza] uczennice!), stając się dzięki temu uczestnikami „życia w obfitości” (10,10b). Jezus, (od)dając swe życie za owce (10,11.15), zaświadczył prawdzie o nieskończonej Bożej miłości. Bo „nikt nie ma większej miłości od tej, gdy ktoś życie swoje oddaje za przyjaciół swoich” (15,13). Taka jest Prawda o Bogu i takie Jezus złożył o niej świadectwo.

³⁷ Por. Mateos – Barreto, *Il Vangelo di Giovanni*, 731: “Non gli [a Pilato] interessa la sua [di Gesù] persona ... Quest'uomo di potere appartiene ... non alla verità, e non può ascoltare la voce di Gesù. L'offerta implicita di Gesù lo lascia insensibile. Non sa cosa sia la verità perché non conosce la vita”; Stachowiak, *Ewangelia według św. Jana*, 365: „Piłat nie wie i nie chce wiedzieć, na czym polega ta prawda, jaki jest jej sens; odrzuca świadomie decyzję i refleksję nad zagadnieniem prawdy, o której mówi Chrystus”; Schnackenburg, *Il vangelo di Giovanni. Parte terza*, 399: “la famosa domanda di Pilato ... non vuole esprimere né scetticismo filosofico né fredda ironia e nemmeno una seria ricerca della verità; per l'evangelista essa è un modo di schivare, e dunque di rifiutare, la testimonianza di Gesù”; Komentarz do 18,38 w Biblii Paulistów: „Namiestnik nie jest w stanie pojąć nawet tego, że istnieje obiektywna prawda”; Brown, *The Death of the Messiah*, I, 752-753: “Pilate's response ... is a self-condemnation: His failure to recognize truth and hear Jesus' voice shows that he does not belong to God”; Mędała, *Ewangelia według świętego Jana*, II, 219: “Piłat wycofał się z miejsca prawdy”.

BIBLIOGRAFIA

- Asiedu-Pepurah M., *Johannine Sabbath Conflicts as Juridical Controversy: An Exegetical Study of John 5 and 9:1-10:21* (WUNT II/132; Tübingen 2001).
- Beutler J., "The Identity of the «Jews» for the Readers of John", 'Anti-Judaism and the Fourth Gospel'. Papers of the Leuven Colloquium, 2000 (ed. R. Bieringer – D. Pollefeyt – F. Vandecasteele-Vanneuville) (Assen 2001) 229-238.
- Brown R.E., *The Death of the Messiah*. From Gethsemane to the Grave: A Commentary on the Passion Narrative in the Four Gospels (New York, NY *et al.* 1993).
- Brown R.E., *The Gospel according to John*. Introduction, Translation, and Notes (Anchor Bible 29-29A; Garden City, NY 1966-1970) I-II.
- Charlesworth J.H., *The Beloved Disciple*. Whose Witness Validates the Gospel of John? (Valley Forge, PA 1995).
- Danker F.W. – Krug K., *The Concise Greek-English Lexicon of the New Testament* (Chicago, IL 2009).
- Dodd C.H., *La tradizione storica nel quarto vangelo* (Brescia 1983).
- Dodd C.H., *The Interpretation of the Fourth Gospel* (Cambridge, U.K. 1968).
- Górka B., *Inicjacja w życie wieczne w Ewangelii św. Jana*. Struktura inicjacji w świetle J 1,10-12; 3,1-21; 5,1-47; 20,30-31 (Gdańsk 2005).
- Keener C.S., *The Gospel of John*. A Commentary (Peabody, MA 2003).
- Koehler L. – Baumgartner W. – Stamm J.J., *Wielki słownik hebrajsko-polski i aramejsko-polski Starego Testamentu. Tom I* (red. wyd. pl. P. Dec) (Warszawa 2008).
- La Potterie I. De, *Aletheia*. La notion johannique de vérité et ses antécédents historiques (Roma 1965).
- Lausberg H., *Retoryka literacka. Podstawy wiedzy o literaturze* (tł. A. Gorzkowski) (Bydgoszcz 2002).
- Marzotto D., *L'unità degli domini Nel Vangelo di Giovanni* (Associazione Biblica Italiana. Supplementi alla Rivista Biblica 9; Brescia 1977).

- Mateos J. – Barreto J., *Il Vangelo di Giovanni. Analisi linguistica e commento esegetico* (Assisi 2000⁴).
- Mędała S., *Ewangelia według świętego Jana* (Nowy Komentarz Biblijny. Nowy Testament IV/1; Częstochowa 2010).
- Mędała S., *Ewangelia według świętego Jana* (Nowy Komentarz Biblijny. Nowy Testament IV/2; Częstochowa 2010).
- Morgenthaler R., *Statistik des neutestamentlichen Wortschatzes* (Zürich 1973).
- Okure T., „Ewangelia według św. Jana”, *Międzynarodowy komentarz do Pisma Świętego. Komentarz katolicki i ekumeniczny na XXI wiek* (red. W.R. Farmer; red. wyd. pl. W. Chrostowski) (Warszawa ²2001) 1300-1359.
- Oniszczyk J., *La Passione del Signore secondo Giovanni (Gv 18-19)* (Retorica Biblica 15; Bologna 2011).
- Perkins P., „Ewangelia według świętego Jana”, *Katolicki Komentarz Biblijny* (red. R.E. Brown – J.A. Fitzmyer – R.E. Murphy; red. wyd. pl. W. Chrostowski) (Warszawa 2001) 1108-1176.
- Rocci L., *Vocabolario greco-italiano* (Roma ³⁷1993).
- Romizi R., *Greco antico. Vocabolario greco italiano etimologico e ragionato* (Bologna ³2007).
- Schnackenburg R., *Il vangelo di Giovanni* (Commentario Teologico del Nuovo Testamento IV/1; Brescia 1973).
- Schnackenburg R., *Il vangelo di Giovanni. Parte terza* (Commentario Teologico del Nuovo Testamento IV/3; Brescia 1981).
- Stachowiak L., *Ewangelia według św. Jana. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz* (Pismo Święte Nowego Testamentu IV; Poznań 1975).
- Thayer J.H., *A Greek-English Lexicon of the New Testament Being Grimm's Wilke's Clavis Novi Testamenti* (Cambridge MA 1885; Grand Rapids, MI ²⁴1999).
- Wróbel M.S., *Synagoga a rodzący się Kościół. Studium egzegetyczno-teologiczne Czwartej Ewangelii (J 9,22; 12,42; 16,1)* (Studia Biblica 3; Kielce 2002).
- Wróbel M.S., *Antyjudajizm a Ewangelia według św. Jana. Nowe spojrzenie na relację czwartej Ewangelii do judaizmu* (Lublin 2005).

Ks. Zbigniew Grochowski
ul. Paderewskiego 42
04-450 Warszawa
zbigniewgrochowski@gmail.com

Ks. ZBIGNIEW GROCHOWSKI, prezbiter diecezji elbląskiej, doktor nauk biblijnych i archeologii, absolwent rzymskiego *Pontificium Institutum Biblicum* (licencjat) i jerozolimskiego *Studium Biblicum Franciscanum* (doktorat), adiunkt w Katedrze Historii Biblijnej Instytutu Nauk Biblijnych Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, wykładowca w WSD w Elblągu i w Telewizyjnym Uniwersytecie Biblijnym TV Trwam, członek zwyczajny Stowarzyszenia Bibliotekistów Polskich i Stowarzyszenia *Ex-Alumni PIB*, opublikował monografię *Il discepolo di Gesù nell'ora della prova (Gv 18-19), luogo di rivelazione del Maestro* (Studia Biblica Lublinensia 13; Lublin 2015).